

УДК 343.9:343.74

Попович Володимир Михайлович,
доктор юридичних наук, професор, заслужений
юрист України, головний науковий співробітник
ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-4538-3274

КРИМІНОЛОГІЧНА, КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА, КРИМІНАЛІСТИЧНА ТА КРИМІНАЛЬНО- ПРОЦЕСУАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКИ РЕЙДЕРСТВА, ЇХ СПІВВІДНОШЕННЯ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

У статті висвітлюються кримінологічна, кримінально-правова, криміналістична, кримінально-процесуальна характеристики як потенційно можливі засоби дослідження господарських правочинів, під виглядом яких вчиняється рейдерство. Розроблено методологічні засади та межі інтеграції характеристик, їх співвідношення між собою і кримінологічною характеристикою, а також необхідність доповнення елементів предмета відзначених характеристик новими технологічно, методологічно та гносеологічно значущими елементами.

Ключові слова: кримінологічна, кримінально-правова, криміналістична і кримінально-процесуальна характеристики, кримінальні правопорушення, що супроводжують процес вчинення рейдерства, засоби вчинення рейдерства.

Продовжуємо публікацію результатів НДР, розпочату у попередніх випусках журналу “Наука і правоохорона”, за плановою темою досліджень “Виявлення та попередження кримінальних та інших правопорушень, пов’язаних із протиправним захопленням та поглинанням підприємств (рейдерством)”. У першу публікацію [1] включено аналіз суперечностей у поняттях “рейдерство”, визначених у попередніх дослідженнях, етимологія, праксеологія та методологія формування термінів і понять-неологізмів як засобу мовного розвитку взагалі та віддзеркалення об’єктивно існуючого поняття рейдерства зокрема, яке відображає типовий професійно-рольовий склад організованих рейдерських угруповань (далі – ОЗГ); юридично та технологічно значимі ознаки рейдерського поглинання, захоплення та заволодіння суб’єктами господарювання (далі – СГ). У другій публікації [2] розроблено низку понять, що відображають технологічно та юридично значимі структурні складові процесу вчинення рейдерства. Це основні, допоміжні, легітимні і псевдолегітимні господарські правочини – засоби вчинення рейдерства, їх види, підвиди, етапи, технологічно і юридично значимі ознаки механізму вчинення рейдерства. На фоні відзначених понять проявляються причини суперечливих висновків попередніх дослідників, на кшталт “рейдерство” – це: “...сукупність правових заходів, вчинених у правовому полі” [3], “поглинання підприємств – це засіб встановлення контролю над бізнесом... виключно у рамках закону” та інші [3–8]. Відзначені поняття свідчать, що: 1) автори наведених та інших подібних

понять [5–8] не ставили собі питання, як рейдерське поглинання (*вилучення чужого майна, частіше з психологічним і фізичним насиллям*) може вчинятися в “...межах закону”; 2) відчуття цих дослідників, що рейдерство – це діяльність у межах “...правового поля” [3] виникло тому, що вони не досліджували господарські правочини – як *засоби вчинення і маскуванню факту вчинення рейдерства*; 3) ці автори *не досліджували* технологічно і юридично значимі ознаки-етапи рейдерства: “рейдерське поглинання СГ”, “рейдерське захоплення СГ” та “рейдерське заволодіння суб’єктами господарювання”; не встановили відмінності цих понять; не розуміли, що під виглядом правочинів псевдореорганізації, псевдоліквідації і псевдовідчуження вчиняється насильницьке рейдерство; не кваліфікували ці правочини через призму *єдності* кримінологічної, кримінально-правової, криміналістичної та кримінально-процесуальної характеристик, які б привели дослідників до реального визначення рівня суспільної небезпеки рейдерства та об’єктивного відображення його поняття. Проте застосування *кримінологічної, кримінально-правової, криміналістичної та кримінально-процесуальної характеристик в єдності* природньо висуває питання, як *ці чотири характеристики можна застосувати інтегровано, як вони співвідносяться між собою та більш широкою, за предметом вивчення, кримінологічною характеристикою*? Все це складові проблемної ситуації, що потребує дослідження та розв’язання. Відповідно *метою цього дослідження є визначення: напрямів розвитку елементів предмета* відзначених характеристик; методології та меж інтегрованого застосування цих характеристик при дослідженні різних етапів учинення рейдерства. Для досягнення цієї мети необхідно виконати такі *завдання*: 1) дослідити співвідношення кримінально-правової, криміналістичної, кримінально-процесуальної характеристик між собою та більш широкою – за предметом вивчення – кримінологічною характеристикою. Визначити методологічні засади та межі єдності застосування цих характеристик при дослідженні кримінальних правопорушень взагалі і тих, що супроводжують процес вчинення рейдерства зокрема; 2) обґрунтувати необхідність доповнення елементів предмета вивчення відзначених характеристик новими технологічно, методологічно та гносеологічно значимими елементами, не виходячи за межі предмета вивчення їх наук; 3) дослідити та обґрунтувати методологічні засади і методику інтегративно-комплексного застосування кримінологічної кримінально-правової, криміналістичної, та кримінально-процесуальної характеристик при проведенні досліджень кримінальних правопорушень, що супроводжують процес учинення рейдерства.

У цілому в завданнях йдеться про удосконалення засобів підвищення запобіжно-профілактичної ролі кримінологічної, кримінально-правової, криміналістичної і кримінально-процесуальної характеристик за допомогою їх інтегративного застосування, а також розширення методологічно і гносеологічно значимих елементів цих характеристик. Ці заходи розширять діапазон пізнавальних засобів сучасних дослідників, відкриють нові можливості для *комплексного вивчення* об’єктів дослідження та отримання знань, необхідних для розробки комплексних заходів запобігання і протидії вчиненню кримінальних правопорушень взагалі, у т. ч. й тих, що супроводжують процес учинення рейдерства. До деяких аспектів розвитку кримінально-правового циклу наук та методологічно-гносеологічної

ролі кримінологічної характеристики щодо розвитку відзначеного циклу наук ми вже звертались [9–12]. Однак, результати попередніх досліджень рейдерства та зазначені вище суперечливі визначення його поняття [3–8], як і стан запобігання та протидії рейдерству, свідчать про актуальність розширення методологічних, пізнавально-перетворюючих можливостей відзначених характеристик.

Підходячи до більш детального розгляду перспектив розвитку досліджуваних характеристик, слід відзначити, що автори поняття “кримінологічна характеристика злочину (злочинів)”, визначеного у вісімнадцятому томі Великої Української юридичної енциклопедії, присвяченому кримінології та кримінально-виконавчому праву, визначають як: “*сукупність даних (достатня інформація) про конкретний злочин або певний вид злочинів, необхідних для його (їх) попередження та запобігання вчиненню нових злочинів*” [12, с. 248–250].

Далі автори цього поняття виділяють три структурні складові кримінологічної характеристики: “*...кримінологічно значимі ознаки злочину; дані про кримінологічну ситуацію вчинення злочинів даного виду; ознаки що визначають специфіку діяльності з попередження та запобігання злочинам...*”. Пропонується також досліджувати “*...властивості особи злочинця та потерпілого, статистику злочинів, причини, наслідки, механізм та обставини, що сприяють злочинам...*”. Однак ці категорії не вводять в елементи предмета кримінологічної характеристики. Посилаючись на п. 3. ч. 1. ст. 65 КК України, автори поняття “кримінологічна характеристика злочину (ів)” вважають, що “Закон передбачає дослідження злочину в єдності його кримінально-правової і криміналістичної характеристик”. Саме з цих причин вони відзначають, що *кримінально-правову та криміналістичну характеристики* слід застосовувати у єдності з *кримінологічною характеристикою злочину (злочинів)* [12 с. 249]. Елементи предмета кримінально-правової характеристики вони зводять до “*...юридичного аналізу складу злочину, його чотирьох елементів: об’єкта, суб’єкта, об’єктивної та суб’єктивної сторони*”, що “*...має за мету вивчення питань кваліфікації злочину*” [12, с. 249]. Розглядаючи *криміналістичну характеристику*, автори відзначають, що вона “*...охоплює притаманні тому чи іншому виду злочину особливості, що мають найбільше значення для розслідування і зумовлюють застосування певних криміналістичних методів, прийомів і засобів*”. На підставі наведених узагальнень роблять висновок, “*...якщо поєднати всі зазначені характеристики, то вирішуються всі основні завдання боротьби зі злочинністю: попередження, розкриття та розслідування злочинів*” [12, с. 249–250].

Слід погодитись із поглядами науковців щодо необхідності “*...дослідження злочину в єдності його кримінально-правової, криміналістичної і кримінологічної характеристик...*”, а також, що “кримінологічна характеристика злочинів не збігається з кримінально-правовою і криміналістичною характеристикою...” [12, с. 249], оскільки, як буде доведено далі, предмет вивчення цих характеристик за обсягом охоплюваних ними відносин є, дійсно, різним. Однак злочин, види злочинів і злочинність, її фонові явища злочинності і криміногенні процеси та інші *структурні елементи запропонованого нами варіанту кримінологічної характеристики* [13] слід досліджувати в єдності не лише з елементами кримінально-правової та криміналістичної характеристик, а й із застосуванням елементів кримінально-

процесуальної характеристики. Кримінально-процесуальна характеристика завжди відігравала важливу *організуючу роль* у частині визначення і регулювання оперативно-процесуальних заходів попередження, виявлення, документування і розслідування кримінальних правопорушень. Проте організуюча роль кримінального процесу може бути використана всупереч своєму призначенню. Про це свідчить приклад обвалу розкриття злочинів з 80-ти до 5-10%, що виник після реформи кримінального процесу та прийняття нового КПК [14]. Відповідно, до інтегрованого застосування досліджуваних характеристик слід також додати кримінально-процесуальну характеристику.

Водночас для розуміння особливостей способів учинення технологічно-складних економічних кримінальних правопорушень, у т. ч. й тих, що супроводжують рейдерство, слід залучати такі науки, як: судова бухгалтерія, фінансове, господарське, цивільне право, економічні, технічні, інформаційні та інші *науки, покликані забезпечити ефективне і законне функціонування* відповідних сфер людської діяльності. Удосконалення галузевих правил і норм цих наук через призму кримінологічної характеристики може підвищити не лише власний пізнавально-організуючий рівень і ефективність функціонування сфер діяльності, які вони регулюють, а й покращити також профілактично-попереджувальний потенціал цих наук щодо ранньої профілактики, запобігання і протидії вчиненню кримінальних правопорушень. Це розкриє технологічну прозорість ознак та етапів процесу вчинення рейдерства, а відповідно, *позитивно вплине на розвиток кваліфікаційних можливостей* кримінально-правової характеристики; організуючі можливості процесуальної науки та фактофіксуючого потенціалу криміналістичної науки щодо процесу виявлення і документальної фіксації доказів про вчинення рейдерства, а також на запобіжно-профілактичний рівень безпосередньо кримінологічної характеристики.

Переходячи до визначення і розкриття змісту напрямів розширення елементів предмета досліджуваних характеристик, проблем і перспектив їх розвитку, співвідношення між ними і кримінологічною характеристикою, слід відзначити, що *термін “характеристика” (в контексті етимологічного змісту) – це не статична “сукупність даних про злочин...”*, як визначають автори розглянутого вище поняття [12, с. 248–250]. *По-перше, термін “характеристика” – це не статика, а функціональний процес дослідження. По-друге, “характеристика” – це не просто функціональний процес, а формалізований процес дослідження. Його формалізація здійснюється через призму елементів предмета науки, у сфері якої характеристика формується. По-третє, “характеристика” – це ще і засіб дослідження методологічно та гносеологічно-спрямований*, за допомогою елементів предмета наук, де формується характеристика, і наук, що можуть бути залучені до процесу дослідження.

Зазначений етимологічний аналіз терміна “характеристика” дає підстави визначити загальне *поняття терміна “характеристика”*.

Зокрема, характеристика – це: функціональний процес та засіб дослідження, гносеологічно-формалізований елементами предмета науки сфери дослідження та елементами предмета залучених наук, що спрямовують процес дослідження на встановлення предметно-обумовленої сукупності даних, необхідних для визна-

чення, аналізу і відображення технологічно і юридично значимих ознак об'єктивно існуючої проблемної ситуації, розробки заходів її розв'язання, запобігання і протидії виникненню проблем у майбутньому.

Екстраполяція запропонованого загального поняття “характеристика” на кримінологічну, кримінально-правову, криміналістичну та кримінально-процесуальну характеристики свідчить, що ці характеристики є також *не просто сукупністю даних*, а функціональним, методологічно-формалізованим *процесом і засобом дослідження*, ґносеологічно-спрямованим на встановлення предметно обумовленої *сукупності даних*, необхідних для всебічного аналізу відображення технологічно і юридично значимих ознак *видів і способів* вчинення кримінальних правопорушень, визначення причин та умов їх вчинення, методів, методик, засобів та проблем виявлення, документування, кримінально-правової кваліфікації, розслідування, запобігання і протидії кримінальним правопорушенням.

Погоджуючись з тезою про *єдність застосування* [12 с. 249] *кримінологічної, кримінально-правової, криміналістичної та кримінально-процесуальної характеристик*, необхідно відповісти на питання, які є особливості і межі єдності застосування цих характеристик, як *ці більш вузькі за своїм предметом характеристики співвідносяться між собою та кримінологічною характеристикою*? Для відповіді на ці питання необхідно відзначити, що центральним *об'єктом вивчення* всіх чотирьох характеристик *є злочин*. Однак, кожна з цих характеристик у межах свого предмета дослідження вивчає різні аспекти вчинення злочину. *Кримінально-правова характеристика* вивчає проблеми: кваліфікації діянь, складу злочину (кримінальних правопорушень); криміналізації, декриміналізації і безпідставної декриміналізації діянь; кримінальної відповідальності та деякі інші елементи, які ми розглянемо далі. *Кримінально-процесуальна характеристика* вивчає: підстави, порядок і проблеми порушення кримінального провадження; оперативно-процесуальні процедури документування факту вчинення кримінального правопорушення, докази, процесуальні процедури і засоби їх збирання, оцінка, залучення до справи тощо. *Криміналістична характеристика* вивчає способи та сліди вчинення злочину, процес їх виявлення, технічні, інформаційні, медичні, правові та інші криміналістичні засоби фіксації слідів вчинення злочину. Таким чином, кримінально-правова, кримінально-процесуальна та криміналістична характеристики *співвідносяться між собою як окремі, однорівневі частки процесу дослідження кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного аспектів вчинення злочину*. Тобто, *йдеться про різні аспекти єдиного для всіх характеристик об'єкту пізнання – злочину*. *Кримінологічна характеристика* вивчає злочин на загальному рівні. *Елементи її предмета утворюють методологію кримінологічного дослідження, яка на підставі елементів її предмета* орієнтує дослідників на вибірку методів, методик, засобів, напрямів, мети і завдань дослідження. *За елементами свого предмета кримінологічна характеристика* є ширшою відзначених вище галузевих характеристик. Вона враховує елементи предмета галузевих характеристик і отриманий на їх основі результат дослідження, охоплює весь процес від учинення, виявлення, документування, розслідування, попередження, запобігання і протидії вчиненню злочину, відтворенню злочинності та криміногенних процесів у цілому. *Кримінологічна характеристика* як методологія вищого рівня відносно галузевих

характеристик не дублює і не підміняє *ці характеристики*, а спрямовує власне і їх дослідження на підвищення ефективності системи попередження, запобігання і протидії злочинам. Таким чином, відзначені більш вузькі за предметом дослідження характеристики співвідносяться з кримінологічною характеристикою *як окремі частки цілого* і всі чотири в сукупності утворюють інтегративно-комплексну методологію всебічного дослідження злочину.

Підходячи до визначення понять досліджуваних характеристик, слід зробити такі зауваження:

1. Елементи кримінологічної характеристики утворюють методологію дослідження і відносно галузевих характеристик є методологією більш загального (вищого) рівня. Відповідно за методом “сходження від загального до конкретного” визначення понять досліджуваних характеристик необхідно розпочати з поняття “кримінологічна характеристика”.

2. У предмет цих характеристик потрібно включити не лише відзначені у попередніх дослідженнях традиційні *елементи предмета* цих характеристик [12, с. 248], а й *нові елементи*, напрацьовані в кримінології, кримінальному праві, кримінальному процесі, криміналістиці, що має розширити їх дослідницькі можливості. Підстави доповнення елементів предмета *кримінологічної характеристики* нами детально розглянуто у статті “Методологія кримінологічної характеристики злочинів у сфері обороту об’єктів нерухомості” [13]. Таким чином, розпочнемо формулювання понять досліджуваних характеристик.

Кримінологічна характеристика – це процес і засіб дослідження, методологічно формалізовані такими елементами предмета кримінології, як: “злочин”, “види злочинів”, “злочинність”, “фонові явища злочинності”, “криміногенні процеси”; “особа злочинця”; “особа потерпілого та її віктимогенна поведінка”; “причини”, “умови”, “документальні, технічні, облікові та ін. засоби” вчинення кримінальних правопорушень, спрямовані на встановлення сукупності даних, необхідних для: висунення прогнозів, версій про технологічно і юридично значимі ознаки, потенційні види та способи вчинення кримінальних правопорушень, методи, методики і засоби їх виявлення і документування, розробки заходів попередження, запобігання і протидії їх вчиненню, відтворенню злочинності та криміногенних процесів.

Кримінально-правова характеристика – це процес та засіб дослідження методологічно формалізовані такими елементами предмета кримінального права, як: елементи складу злочину (кримінального правопорушення); кримінальна відповідальність (*проблеми співрозмірності з суспільною небезпекою діяння*); кваліфікація діянь, (*проблеми визначення ознак складу злочину, несвоєчасна криміналізація, безпідставна декриміналізація сусп. небезп. діянь*), спрямовані на удосконалення кримінального законодавства та розв’язання кримінально-правових проблем протидії вчиненню злочинів.

Кримінально-процесуальна характеристика – це процес та засіб дослідження, методологічно формалізовані такими інститутами кримінального процесу, як: *засади та порядок кримінального провадження; суд, сторони, учасники процесу, їх права і обов’язки; докази, їх збирання і доказування; запобіжні заходи; досудове і судове розслідування; вирок, постанови, ухвали суду, апеляція, касація, спрямовані на удосконалення кримінального процесу, розв’язання проблем виявлення латент-*

них кримінальних правопорушень, їх попередження, усунення процесуально-правових колізій діяльності оперативників та слідчих.

Криміналістична характеристика – це процес та засіб дослідження проблем удосконалення системи виявлення слідів, технологічно і юридично значимих ознак і способів вчинення певних видів кримінальних правопорушень (економічні злочини, рейдерство, приховане психологічне та фізичне насилля на власників СГ, корупція тощо), які зумовлюють застосування відповідних фінансово-господарських, облікових, інформаційно-аналітичних, технічних, оперативно-процесуальних та інших експертно-криміналістичних методів, методик і засобів виявлення, збирання, технічної і оперативно-процесуальної фіксації (документування) слідів вчинення кримінальних правопорушень як доказів про факт, місце, способи, суб'єкта, співучасників, причини і умови їх вчинення.

Щодо методологічних засад, меж і практики застосування досліджуваних характеристик окремо чи в інтегративній єдності, слід зазначити, що *це залежить насамперед від: завдань, глибини, обсягів та технологічних особливостей сфери дослідження.* Завдання провести локально-фрагментарні дослідження (у розрізі елементів предмета кожної з характеристик) окремо виникають тоді, коли завдання передбачає суто тематично-галузеве поглиблене дослідження. Наприклад, завдання дослідити своєчасну криміналізацію новоутворених суспільно небезпечних діянь (*поява рейдерства*) або передчасну декриміналізацію діянь, що не втратили суспільну небезпеку [14] (*декриміналізація незаконної емісії акцій*), достатньо дослідити в межах кримінально-правової характеристики. Інша ситуація, коли виникає завдання встановити: як несвоєчасна криміналізація суспільно небезпечних діянь або передчасна декриміналізація таких діянь, допомагає рейдерам приховано змінити (розмити) обсяг портфелю акцій і відібрати підприємство у його власників; як ці некриміналізовані діяння (*незаконна емісія акцій*) стимулюють відтворення злочинності, роблять безперспективним доведення інших протиправних дій рейдерів (*фізичний тиск на власників підприємств, їх родичів; правочини псевдореорганізації, псевдоліквідації, псевдовідчуження підприємств (псевдобартер, псевдопродаж тощо)*), у таких випадках необхідне комплексне проведення кримінально-правової, кримінально-процесуальної, криміналістичної і кримінологічної характеристик. Ще приклад, розробка державних програм комплексного удосконалення системи запобігання і протидії рейдерству, корупції та відтворенню злочинності висуває завдання провести комплексне застосування всіх відзначених характеристик.

Слід зауважити, що розгорнуту структуру інтегративного дослідження через призму всіх чотирьох характеристик у обмеженій за обсягом статті неможливо. Відповідно завдання цього *теоретико-методологічного* дослідження полягає в тому, щоб на базі елементів кримінальної характеристики, яка охоплює весь цикл вчинення, виявлення, кваліфікації, запобігання і протидії її вчиненню, окреслити хоча б загальноінтегративне вкращення інформації про основні елементи цих характеристик: кваліфікація рейдерства, його технологічні ознаки, способи та сліди вчинення, маскування під псевдолегітимні правочини, процес виявлення, документування, розслідування, іншу фактичну інформацію, що витікає із застосування елементів предмета зазначених характеристик. Наведемо приклад загаль-

ної інтегративного застосування всіх чотирьох характеристик *через елементи предмета кримінальної характеристики*:

– *кримінальні правопорушення*, стануть більш інформативними для: висунення версій, виявлення ознак та слідів злочину, їх документування, розслідування, якщо їх класифікувати за *кримінологічними ознаками: економічні, загальнокримінальні, основні та допоміжні правопорушення*.

Економічні кримінальні правопорушення – природно-латентні, неочевидні, не здатні до самопрояву; законспіровані під вигляд *псевдолегітимних правочинів реорганізації, ліквідації і відчуження* [12, с. 181; 15, с. 37].

Загальнокримінальні правопорушення – очевидні кримінальні правопорушення, здатні до самопрояву (“Незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст.146 КК), “Захоплення заручників” (ст. 147 КК), а також “Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи” (205-1 КК), “Протидія законній господарській діяльності” (ст. 206 КК) та ін. кримінальні правопорушення, які супроводжують рейдерство і є, часто, штучно-латентними (неподання потерпілим заяви до поліції з причин недовіри правоохоронцям тощо) [1 с. 182; 15 с. 37].

Основні види кримінальних правопорушень – це кримінальні правопорушення, які уособлюють основну мету злочинного замислу. Для рейдерства основною метою є “Протиправне заволодіння майном підприємства...”, передбачене ст. 206-2 КК [1 с. 182]. Досягнення основної мети потребує додаткового забезпечення, тобто вчинення допоміжних кримінальних правопорушень.

Допоміжні види кримінальних правопорушень – це кримінальні правопорушення, за допомогою яких вчиняється рейдерське заволодіння підприємством. Починається воно зі скритих маніпуляцій з акціями, підкупом персоналу, фізичним чи психологічним тиском на власників підприємств чи їх родичів з вимогою підписати угоду про відмову від підприємства *під виглядом правочинів реорганізації, ліквідації чи відчуження на користь рейдерів*. Це насамперед “Незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 КК), “Захоплення заручників” (ст. 147 КК), а також “Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи” (205-1 КК), які сприяють вчиненню і маскують факти *“рейдерського поглинання, захоплення та заволодіння чужим підприємством (ст. 206-2 КК)* [1, с. 182].

Примітка. Попередні автори, досліджуючи поняття “рейдерство”, класифікацію діянь, відзначених у п. п. 1–1.4, не робили, відповідно кваліфікувати їх не могли. Звідси стверджували, що “... рейдерство – це діяльність у межах правового поля” тощо.

Примітка. Перед тим, як продовжити інтегрований розгляд елементів кримінальної характеристики, слід зауважити, що *другий елемент її предмета* вивчає *злочинність* [12 с. 181], третій – *фонові явища злочинності* [12 с. 243], четвертий – *криміногенні процеси* [12 с. 244]. Всі ці елементи мають загальнокримінологічний характер, взаємопов’язані між собою *детерміністичним взаємодієтворенням*, їх зв’язок з іншими характеристиками потребує окремого поглибленого дослідження.

– *“особа злочинця”*: традиційна *типізація особи злочинця (стать, вік, освіта, судимість, рецидив тощо)*, характерна для самопроявних загальнокримінальних

правопорушень. Традиційний типовий портрет *суб'єктів вчинення економічних кримінальних правопорушень або рейдерства* слід доповнити *професійно-статусними та функціонально-рольовими* даними членів рейдерських організованих угруповань (далі – ОЗГ). Склад рейдерської ОЗГ – це: *інвестор – організатор рейдерського угруповання, економісти, юристи, службовці атакованих підприємств, фахівці реєстраційно-посвідчувальних, реєстраційно-дозвільних, та контрольних органів, правоохоронці, судді, охоронні структури*. Зважаючи на типовий функціонально-професійний склад членів рейдерської ОЗГ – підписантів документів на реорганізацію, ліквідацію чи відчуження атакованого рейдерами підприємства, слід формувати напрями *оперативного пошуку, спостереження і документування протиправних дій рейдерів*, починаючи з посади чорного ріелтора, нотаріуса, інших учасників ОЗГ, збирання доказів про факти вчинення кримінального правопорушення, що супроводжують процес вчинення рейдерства, слід робити залегендовано або приховано.

– “*особа потерпілого*”, яку слід вивчати на предмет необхідності зміни її віктимогенної поведінки з метою попередити можливість стати жертвою злочину.

– *причини та умови* вчинення кримінального правопорушення, їх виявлення і усунення є основним превентивним засобом попередження, запобігання та протидії вчиненню рейдерства. Відновлення у новому КПК положень ст. 23 старого процесуального кодексу може поновити систему *попередження злочинів*, яка вимагала у органів дізнання, слідства, прокуратури і суду *виявляти та домагатись усунення причин*, що зумовлюють, *та умов*, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень [12 с. 374].

– “*заходи запобігання і протидії вчиненню кримінальних правопорушень та відтворенню злочинності*” слід будувати шляхом формування *комплексу заходів*: виявлення та усунення *причин і умов* їх вчинення, що супроводжують рейдерство; *криміналізація незаконної емісії акцій* [14]; *повернення у новий КПК змісту ст. 23 старого КПК про обов'язок дізнання, слідства, прокуратури і суду щодо заходів попередження злочинів* [14].

Очевидно, що в елементах кримінологічної характеристики вкраплені проблеми, що є предметом кримінально-правової та кримінально-процесуальної характеристик. Інтегративно-комплексний підхід до розв'язання цих проблем може докорінно змінити заходи *загальної, спеціальної та індивідуальної* профілактики *суб'єктів вчинення рейдерства*, *змінить* заходи профілактики, запобігання і протидії рейдерству. Наприклад, “криміналізація незаконної емісії акцій” стане *підставою для*: взяття під оперативний контроль потенційних осіб-рейдерів, що роблять замах на незаконну емісію акцій; профілактики потерпілої особи, попередити її віктимогенну поведінку і попередити вчинення рейдерства, взагалі; своєчасне виявлення і усунення причин та умов вчинення рейдерства також може попередити вчинення рейдерства.

Таким чином, інтегративне застосування всіх чотирьох характеристик утворює *оперативно-пошукові та прогностично-профілактичні можливості щодо*: висунення версій про потенційні види, способи і технології вчинення *основних і допоміжних кримінальних правопорушень*; визначення методів методик та засобів виявлення залегендованого оперативно-процесуального документування фактів вчинення, розслідування, запобігання і протидії вчиненню кримінальних правопорушень, що супроводжують процес вчинення рейдерства. Це буде детально розкрито у

© Popovych Volodymyr, 2023

подальших дослідженнях проблем попередження, виявлення, документування запобігання і протидії вчинення рейдерства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Попович В.М.* Терміни і поняття – неологізми як засіб віддзеркалення процесу рейдерського поглинання підприємств. Наука і правоохорона. Вісник ДНДІ МВС України, 2021. № 4. С. 214–225.
2. *Попович В.М.* Класифікація та понятійне відображення структурних складових процесу вчинення рейдерства. Наука і правоохорона. Вісник ДНДІ МВС України, 2022. № 2. С. 184–195.
3. Пропозиції Генеральної прокуратури України щодо організаційно-практичних заходів протидії “рейдерству”: лист Генеральної прокуратури України від 06.10.2006 № 12/1/1-109вих-06.
4. Пропозиції Генеральної прокуратури України щодо організаційно-практичних заходів протидії “рейдерству”: лист Генеральної прокуратури України від 06.10.2006 № 12/1/1-109вих-06.
5. *Фомічов К.С.* Актуальні проблеми боротьби з рейдерством в Україні. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.
6. *Камлик М.І.* Рейдерство в Україні: сутність та засоби протидії. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.pdf. (дата звернення: 11.02.2023).
7. Корпоративні конфлікти: кримінальні способи та методи встановлення контролю над підприємством: метод. рекомендації / Ушаповський В.Ф., Сахарова О.Б., Лопатін С.І. та ін. К.: Державний науково-дослідний інститут МВС України, 2007. 63 с.
8. *Таращанська О.Б.* Державна протидія рейдерству в корпоративному секторі економіки України. URL: www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10tobseu.pdf. (дата звернення: 11.02.2023).
9. *Попович В.М.* Кримінологія має посісти належне місце. Юридичний вісник України. Київ, 2009. № 32, 8–14 серпня. С. 6–7.
10. *Попович В.М. Пам'яті А.П. Закалюка.* Загальнотеоретичне значення кримінології для формування запобіжного потенціалу кримінально-правового циклу наук: зб. матеріалів. Координаційне бюро з проблем кримінології та кримінологічних досліджень. Київ–Запоріжжя: КПУ, 2010. 188 с. (с. 156–169).
11. *Попович В.М.* Роль кримінології у підвищенні запобіжного потенціалу наук, що утворюють організаційно-правову інфраструктуру запобігання злочинності. Вісник кримінологічної асоціації України. Харків, 2011. № 1. С. 47–52.
12. Велика Українська юридична енциклопедія: Кримінологія. Право. Харків, 2019. Т. 18. С. 181–183.
13. *Попович В.М.* Методологія кримінологічної характеристики злочинів у сфері обороту об'єктів нерухомості. Наука і правоохорона. Вісник ДНДІ МВС України № 3, К., 2018.
14. *Попович В.М.* Гуманізація кримінального законодавства України: проблеми, виклики та загрози. Держава і право: збірник наукових праць. Інститут Держави і права ім. Корещького. К., 2012. Вип. 56. С. 405–410.
15. *Попович В.М., Попович М.В.* Проблеми розслідування економічних злочинів: навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2016. 350 с.

REFERENCES

1. *Popovych V.M.* (2021). Terminy i poniattia – neolohizmy yak zasib viddzerkalennia protsesu reiderskoho pohlynannia pidpriemstv. “Terms and concepts are neologisms as a means of reflecting the process of raider takeover of enterprises”. Nauka i pravookhorona. Bulletin of the State Scientific Research Institute of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. No 4. P. 214–225 [in Ukrainian].
2. *Popovych V.M.* (2022). Klasyfikatsia ta ponyatiyne vidobrazhennia strukturnykh skladovykh protsesu vchynennia reiderstva. “Classification and conceptual display of structural components of the raiding process”. Nauka i pravookhorona. Bulletin of the State Scientific Research Institute of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. No 2. P. 184–195 [in Ukrainian].
3. Propozytsii Heneralnoi prokuratury Ukrainy shchodo orhanizatsiino-praktychnykh zakhodiv protydii “reiderstvu”. “Proposals of the General Prosecutor’s Office of Ukraine regarding organizational and practical measures to combat “raiding”: letter of the General Prosecutor’s Office of Ukraine dated October 6, 2006 No 12/1/1-109vyh-06 [in Ukrainian].

4. Propozitsii Heneralnoi prokuratury Ukrainy shchodo orhanizatsiino-praktychnykh zakhodiv protydyi “reiderstvu”. “Proposals of the General Prosecutor’s Office of Ukraine regarding organizational and practical measures to combat “raiding”: letter of the General Prosecutor’s Office of Ukraine dated October 6, 2006 No 12/1/1-109vyh-06 [in Ukrainian].

5. *Fomichov K.S.* Aktualni problemy borotby z reiderstvom v Ukraini. “Actual problems of combating raiding in Ukraine”. Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs [in Ukrainian].

6. *Kamlyk M.I.* Reiderstvo v Ukraini: sutnist ta zasoby protydyi. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.pdf. (Date of Application: 11.02.2023).

7. Korporatyvni konflikty: kryminalni sposoby ta metody vstanovlennia kontroliu nad pidpriemstvom. “Corporate conflicts: criminal methods and methods of establishing control over the enterprise”: method. recommendations / Ushchapovskiy V.F., Sakharova O.B., Lopatin S.I. State Scientific Research Institute of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. K., 2007. 63 p. [in Ukrainian].

8. *Tarashchanska O.B.* Derzhavna protydyia reiderstvu v korporativnomu sektori ekonomiky Ukrainy. “State opposition to raiding in the corporate sector of Ukraine’s economy”. URL: www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10tobseu.pdf. (Date of Application: 11.02.2023) [in Ukrainian].

9. *Popovych V.M.* (2009). Kryminolohiia maie posisty nalezhne mistse. “riminology should take its proper place. Legal Bulletin of Ukraine. Kyiv. 32, 8–14 August. P. 6–7 [in Ukrainian].

10. *Popovych V.M.* (2010). Pamiati A.P. Zakaliuka. Zahalnoteoretychne znachennia kryminolohii dlia formuvannya zapobizhnogo potentsialu kryminalno-pravovoho tsykladu nauk. “In memory of A.P. Akaliuk. The general theoretical significance of criminology for the formation of preventive potential of the criminal and legal cycle of sciences”: coll. materials Coordinating Bureau for Criminology and Criminological Research. Kyiv–Zaporizhia: KPU. 188 p. (P. 156–169) [in Ukrainian].

11. *Popovych V.M.* (2011). Rol kryminolohii u pidvyshchenni zapobizhnogo potentsialu nauk, shcho utvoriuiut orhanizatsiino-pravovu infrastrukturu zapobihannia zlochynnosti. “The role of criminology in increasing the preventive potential of sciences that form the organizational and legal infrastructure of crime prevention”. Bulletin of the Criminological Association of Ukraine. Kharkiv. No 1. P. 47–52 [in Ukrainian].

12. Velyka Ukrainka yurydychna entsyklopediia: Kryminolohiia. “Great Ukrainian legal encyclopedia: Criminology”. Right. Kharkiv, 2019. Vol. 18. P. 181–183 [in Ukrainian].

13. *Popovych V.M.* (2018). Metodolohiia kryminolohichnoi kharakterystyky zlochyniv u sferi oborotu ob’ektiv nerukhomosti. “Methodology of criminological characteristics of crimes in the sphere of turnover of real estate objects”. Nauka i pravookhorona. State Scientific Research Institute of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. No 3, K. [in Ukrainian].

14. *Popovych V.M.* (2012). Humanizatsiia kryminalnoho zakonodavstva Ukrainy: problemy, vykyky ta zahrozy. “Humanization of criminal legislation of Ukraine: problems, challenges and threats”. State and law: a collection of scientific works. Institute of State and Law Koretsky. K. Vol. No 56. P. 405–410 [in Ukrainian].

15. *Popovych V.M., Popovych M.V.* (2016). Problemy rozsliduvannia ekonomichnykh zlochyniv. “Problems of investigation of economic crimes”: training. gude. K.: Yurinkom Inter. 350 p. [in Ukrainian].

UDC 343.9:343.74

Popovych Volodymyr,
Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Honored lawyer of Ukraine, Chief Researcher,
State Scientific Research Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-4538-3274

CRIMINOLOGICAL, CRIMINAL-LEGAL, FORENSIC AND CRIMINAL-PROCEDURAL CHARACTERISTICS OF RAIDING, ITS RELATIONSHIP AND DIRECTIONS OF DEVELOPMENT

During the process of studying it was found that by the authors of the encyclopedic concept of “criminological characteristic” it was formulated as a static “totality of

data...". Thus, the concept of "characterization" was seen as a static category, rather than as a functional *process and a possible means of researching* various technologically and legally significant aspects of transactions, under the guise of which various schemes of raiding or other criminal offenses are formed. However, etymologically, the term characteristic is not a static "set of data". Characterization is a functional research process *aimed at obtaining characteristic features* of the object and the subject of research, including a set of relevant data on crime, its types, number, transition to the category of crime, etc. Meanwhile, this research process is not carried out in an arbitrary way. It is formalized with the help of elements of the subject of criminological, criminal-legal, forensic, criminal-procedural characteristics aimed at establishing various characteristic data corresponding to the elements of the noted characteristics' subject. According to the preceding encyclopedic study concerning characteristics, it was noted the necessity of applying the above characteristics in unity. However, the authors of this idea did not develop methodological principles for the integrated application of the noted characteristics in unity. These problems have not been developed during the investigation of criminal offenses accompanying the process of raiding. The limits of integrated application and directions of development of the noted characteristics were not defined. As a result, previous researchers did not form systematic ideas about the technologically and legally significant features of raiding structural components. Accordingly, these concepts could not fully and adequately reflect the structure, technologically and legally significant signs of raiding, and accordingly could not ensure the correct qualification of actions accompanying raider takeover, seizure and possession of an enterprise, nor could they be used for prevention and systematic countermeasures committing raiding.

This research develops the methodological framework and boundaries of the integration of characteristics, their relationship to each other and to the broader subject of study – criminological characteristics. They justify the directions of development of the noted characteristics. As an example of the integrative and complex application of these characteristics, the development of problems that are the subject of criminal-legal and criminal-procedural characteristics, is embedded in the elements of a broader criminological study. For example, it has been proven, at the level of cause-and-effect relationships, that "criminalization of illegal issuance of shares" will be *the basis for taking under operational control potential*: individuals-raiders who encroach (attempt) on illegal issuance of shares; victims in order to prevent their victimogenic behavior, etc. Integrative-complex application of all four characteristics in its unity forms *prognostic-preventive and operational-research possibilities regarding*: putting forward versions about potential subjects of committing raiding, types, methods, technologies and traces of committing the *main and auxiliary criminal offences*, etc., accompanying the process of committing raiding; determination of methods, techniques and means of detection, documented operational-procedural documentation of the facts of commission, investigation, prevention and counter measures against the commission of criminal offenses accompanying the process of committing raiding. The mentioned characteristics aspects will be revealed in further studies of preventing, detecting, documenting, and counteracting the commission of raiding.

Keywords: criminological, criminal law, forensic and criminal procedure characteristics, criminal offenses accompanying the process of committing raiding, means of committing raiding.

Отримано 18.04.2023

© Popovych Volodymyr, 2023

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2023.1\(59\).18](https://doi.org/10.36486/np.2023.1(59).18)

Issue 1(59) 2023

<http://naukaipravoohorona.com/>